

İlahiyat Öğrencilerinin Ahlaki Kimlikleri ile Ahlaki Bütünlükleri Arasındaki İlişki

The Relationship Between Theology Students' Moral Identities and
Moral Integrity

Ali BİRİNCİ

Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din
Eğitimi Bilim Dalı

Asst. Prof., Gumushane University, Faculty of Theology,
Department of Religious Education, Gumushane/Türkiye

alibir61@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-2958-644X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Ağustos/August 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27 Kasım/November 2024

DOI: 10.53683/gifad.1538550

Atıf / Citation: Birinci, Ali. "İlahiyat Öğrencilerinin Ahlaki Kimlikleri ile Ahlaki Bütünlükleri Arasındaki İlişki/ The Relationship Between Theology Students' Moral Identities and Moral Integrity". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 14/27 (Ocak/January 2025/1): 166-196

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Türkiye. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Ahlaki kişiliğin bir boyutu olarak ahlaki kimlik, ahlaki eylemin temelinde yer alan ve içsel motivasyon ile kişiyi ahlaki davranışlar sergilemeye sevk eden bilişsel ve psikolojik yapı bütünüdür. Ahlaki bütünlük ise, insanların bireysel ahlaki ilkeleri ve çıkarları arasında kaldığında ilkeli davranabilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Buna göre bir insan, eğer çıkarı söz konusu olduğu halde ilkeli davranış sergileyebiliyorsa bu kişi ahlaki bütünlüğe sahip bir kişi olarak değerlendirilebilmektedir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ahlaki kimlikleri ile ahlaki bütünlükleri arasındaki ilişkiyi araştırmayı hedefleyen bu araştırma, ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiş nicel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ile Kürüm ve Ekşi (2022) tarafından geliştirilen Ahlaki Kimlik Ölçeği, Okan ve Ekşi (2020) tarafından Türkçeye uyarlanan Ahlaki Bütünlük Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre ilahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik ve ahlaki bütünlük puan ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ahlaki kimlik ile ahlaki bütünlük arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiş ve ahlaki kimliğin ahlaki bütünlüğün anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ilahiyat fakültelerinde karakter eğitimine sistematik bir şekilde yer verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Din Eğitimi, Ahlak Eğitimi, İlahiyat, Ahlaki Kimlik, Ahlaki Bütünlük*

Abstract

The purpose of this research is to investigate the relationship between the moral identities and moral integrity of students enrolled in the Faculty of Theology. The study employs a quantitative research design and is conducted in accordance with the relational survey model. The study group comprises students attending the Faculty of Theology at Gümüşhane University during the 2023-2024 academic year. The personal information form devised by the researcher and the Moral Integrity Scale, which was adapted into Turkish by Okan and Ekşi (2020), along with the Moral Identity Scale developed by Kürüm and Ekşi (2022), were employed as the instruments for data collection. The findings of the research indicated that the mean scores of moral identity and moral integrity for the theology students were at a high level. The results indicated a positive and moderate relationship between moral identity and moral integrity, and it was concluded that moral identity was a significant predictor of moral integrity. Considering the findings, it is recommended that character education be incorporated into the curricula of theological faculties on

a systematic basis.

Keywords: *Religious Education, Moral Education, Theology, Moral Identity, Moral Integrity*

Extended Summary

Moral identity, as an aspect of moral personality, can be defined as a set of cognitive and psychological structures that underpin moral conduct and drive the individual to act in accordance with moral principles with intrinsic motivation. That is to say, moral identity represents an individual's self-definition predicated on specific moral traits, including notions of fairness, helpfulness and honesty. In this regard, moral identity can be conceptualized as a source that fuels the motivational dynamics which bridge the gap between moral reasoning and moral behavior. This is on account of moral identity being understood as the extent to which moral values, moral objectives and moral virtues occupy a central position within an individual's identity. Moral integrity can be identified as the capacity to act in accordance with one's moral principles when faced with circumstances where these principles and one's personal interests are in opposition. An individual may be considered to possess moral integrity if they are able to demonstrate principled conduct even when self-interest is at stake. Moral integrity is generally appreciated because of the value it places on social relations and, as many philosophers have noted, is related to personal happiness. It is crucial that members of any group trust one another, adhere to moral principles, and honour their commitments if the group is to perform its functions effectively.

168

This research, the objective of which is to examine the relationship between moral identity and moral integrity among theology students, employs a quantitative methodology and is conducted within the relational survey model. The sample for this study is comprised of students enrolled at Gümüşhane University Faculty of Theology in the 2023-2024 academic year. Data was collected using a personal information form devised by the researcher and two existing measures: the Moral Integrity Scale, which was adapted into Turkish by Okan and Ekşi (2020), and the Moral Identity Scale, which was developed by Kürüm and Ekşi (2022).

The existence of a just and prosperous society is contingent upon the individuals who constitute it exhibiting certain characteristics. While these characteristics may vary from one society to another, there are certain character traits that are universally accepted. It can be argued that it is imperative to prioritize the moral development of individuals in order to raise

individuals with the personality traits necessary for the establishment of a just, peaceful and livable social structure. The concept of morality is one that is encountered with regularity during daily life, compelling us to reflect on or regulate our behavior. In determining how to act in a given situation, individuals may encounter difficulties in making a decision, selecting a course of action, and experiencing internal conflicts. It is proposed that those who consider moral values an integral part of their personal identity and possess the capacity to act in accordance with their principles when confronted with a conflict between their moral principles and their interests can effectively navigate this process.

In the context of religious education, universities and theological faculties should equip students with the skills to cope with an ever-changing and unpredictable world in a way that encourages them to lead a meaningful and fulfilling life. The world is changing rapidly, and the contours of our ethical values are shaped by the world in which we live. Therefore, education must foster in students a disposition to develop and refine ethical values that preserve important insights gained through experience while responding to new challenges. A review of the relevant literature suggests that important factors in achieving this goal include the conceptual binary of 'moral identity' and 'integrity', which includes honesty and consistency. Ethics and morality play a pivotal role in the formation of our identity. Given that identity is an existential concern, ethics and morality are also an existential concern. Identity, like ethics, illuminates our relationship and interaction with others at the individual and social levels. In this context, the primary objective of our research is to elucidate the relationship between the moral identity and moral integrity of theology students. To this end, we sought answers to the following questions:

- 1- What are the moral identity levels of the theology students?
- 2- What are the moral integrity levels of the theology students?
- 3- Is there a relationship between moral identity and moral integrity of the theology students?

The research findings indicated that the mean scores of moral identity and moral integrity among the theology students were at a high level, with a significant positive correlation between moral identity and moral integrity. Additionally, moral identity was identified as a significant predictor of moral integrity. Consequently, the following recommendations were put forward.

It can be posited that an individual's moral identity is an influential

predictor of moral integrity; thus, the moral identity they construct may act as a significant source of motivation for theology students, guiding their actions in overcoming the moral and ethical complexities that they will encounter, both within their academic studies and in their daily lives. In this context, character education should be systematically included in the faculties of theology.

The present study was conducted with a relatively limited sample group and variables. In this respect, the construction of different research models is possible with the inclusion of a greater number of samples and variables (such as those pertaining to well-being, the meaning of life, moral judgement, anti-work behavior and cheating).

Giriş

İnsanların bir arada yaşayabilmesi, sosyal uyum için gerekli olan karşılıklı güvene elverişli bir ortamın varlığına bağlıdır. Başkaları tarafından güvenilmeyen bireylerin eylemleri, çevrelerindeki yaşam standartlarını etkileme potansiyeline sahiptir. İster mahalle ister sokak ister köy ya da apartman kompleksi olsun aynı toplumda yaşayan bireyler kendilerini güvende hissedebilmek için belirli kriterleri temel alarak birbirlerinden farklı tercihlerde bulunma eğilimindedirler. Bu kriterlerin en önemlilerinden biri de ahlakıdır. Ahlakın ise en belirgin göstergesi ahlaki davranıştır. Ahlaki davranış, bireylerin birbirlerine nasıl davranacaklarını ve birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunacaklarını belirlemede önemli bir işlev görmektedir. Kültürel farklılıklar, ahlaki davranışların belirlenmesinde önemli olsa da evrensel değerler bu tür davranışların anlaşılabilirliği ortak bir çerçeve sunabilir (Uğurlu, 2009, 1078). Bu minvalde birey ve insan olmanın ne anlama geldiğinin merkezinde ahlak ve ahlak anlayışı vardır. Ahlakla ilgili alanlarda incelemelerde bulunan araştırmacılar, ahlaki düşünce ve ahlaki eylemler arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik muhtelif çalışmalar yapmaktadırlar.

Bir bireyin ahlaki davranışlarda bulunabilmesi için öncelikle iyi ve doğru davranışı neyin oluşturduğuna dair bir anlayışa sahip olması gerekir. Ancak, yalnızca böyle bir bilgiye sahip olmak bireyin ahlaki davranacağını garanti etmez. Aynı ailede yetişmiş ve aynı değer yargılarına maruz kalmış iki kardeş sosyal etkileşimlerde farklı karakter özellikleri sergileyebilir. Benzer şekilde, aynı kurumdan mezun olan iki öğretmen adayının algıları, yeterlilikleri ve pedagojik anlayışları birbirinden farklı olabilir. Dolayısıyla bireylerin eylemlerinde fark yaratan şey, tek başına bilgi değildir. Bilişsel gelişim kuramcıları; ahlaki bilgi, ahlaki yargı ve ahlaki muhakeme gibi ahlaki gelişim alanında muhtelif biliş süreçlerine dikkat çekmişlerdir (Ersoy vd.,

2024, 1). Bu biliş türleri, ahlaki eylemi motive etme sürecinde kuşkusuz etkilidir ancak ahlaki eylemi/davranışı açıklamada tek başına yeterli değildir (Blasi, 1980, 1-2).

Bireylerin ahlaki gelişiminde ahlaki muhakemenin ahlaki davranışı açıklamada sınırlı bir etkiye sahip olduğu görüşünü benimseyen pek çok araştırmacı, bir tür öz-düzenleyici mekanizma olarak işlev gören ahlaki kimliğin motivasyonel saiklerle ahlaki davranışı etkilediğini savunmaktadır. Bu anlamda ahlaki kimlik, bireylerin yaşamlarında ahlaki ilkeleri benimsemeyi ve sürdürmeyi ya da ahlaki eylemleri ve inançları açısından sorumluluk üstlenmeyi ne ölçüde tercih ettiklerini açıklayan bir kavram olarak işlev görmektedir (Aquino - Reed, 2002, 1423). Yüksek ahlaki kimlik, ahlaki eylemlerle uyumluyken düşük ahlaki kimlik daha az ahlaki ya da ahlak dışı eylemlerle örtüşmektedir. Ahlaki kimliğin temel bir yönünü ise ahlaki ilkelere uygun hareket etme eylemine atfedilen önem ve kişisel bütünlüğe verilen değer oluşturmaktadır (Black - Reynolds, 2016, 121). Bu anlamda pek çok araştırmacı ahlaki kimliğin ilkeli ve tutarlı davranma yönelimi olarak bütünlüğü (integrity) yordadığını ve açıkladığını ileri sürmüştür. Yine pek çok araştırmacı, bütünlüğün ahlaki muhakeme için merkezi bir kavram olduğunu ve toplumların ahlaki yapıları için bütünlüğün/dürüstlüğün önemini vurgulamaktadır (Schlenker vd., 2009, 321). Bu çalışma kapsamında kişisel çıkarların neden olduğu meydan okumaların üstesinden gelerek ahlaki ilkelerle tutarlı davranma yönelimi olarak tanımlanabilecek bütünlüğün önemli bir ahlaki kavram olduğu ileri sürülmektedir.

1. Ahlak ve Eğitim

Ahlaki davranış sergilemek ve ahlaklı insan olmak için ahlaki olanın bilgisine sahip olmak tek başına yeterli değildir; kişi aynı zamanda bunun peşinden gitmeye kesin olarak kararlı olmalıdır. Kişi sadece bilmekle kalmamalı, aynı zamanda belirli bir hareket tarzının doğru olduğuna dair bir inanca ve mefkureye de sahip olmalıdır. Herhangi bir eğitim biçiminin salt bir öğretimden daha fazlası olabilmesi için, eğitim sürecindeki paydaşların tüm benlikleriyle bu eğitimle tam anlamıyla ilgilenmesi gerekir. Bu da hem kavrama/anlayış hem de bağlılık gerektirir. Eğer bunlardan biri yoksa süreç tamamlanmamış olur. “Ahlak” terimi belli bir davranışı, “ahlaklı” “ahlaksız” sıfatları ise kabul edilebilir ya da kabul edilemez davranışları ima eder. Ahlaki ve ahlaki olmayan davranışlar tartışılırken toplum tarafından farklı davranışları değerlendirmek ve kabul edilebilirliklerini belirlemek için normlar ve standartlar oluşturulmuştur (Ayeni, 2012, 725). Dolayısıyla değer

yargıları, değerler ve ahlak arasında bir ilişki vardır ve bunların hepsinin eğitimle bağlantılı olduğu yönünde genel bir kabul vardır. Bu anlamda eğitim, ahlaki değerlerin oluşmasında ve karakterin geliştirilmesinde büyük önem taşır. Bireylerin olumlu ahlaki değerler geliştirmesine ve etik kararlar almasına yardımcı olur, onları ahlaki eylemleri benimsemeye ve ahlaki açıdan kınanacak olanlardan uzak durmaya teşvik eder.

Eğitimin ve ahlak eğitiminin tarihsel serencamı incelendiğinde insanları belirli karakter özelliklerine sahip kişiler olarak yetiştirmenin nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda farklı yaklaşımların ileri sürüldüğü görülmektedir. Bu görüşlerden ilki Aristotelesçi referanslara dayanan ve ahlak oluşumunun bir karakter gelişimi meselesi olduğunu savunan yaklaşımdır. Bu anlayış bir kişinin karakterinin, iyi bir yaşam sürmesini sağlayan eğilimleri geliştirerek oluştuğu önermesine dayanır. Başka bir deyişle, insan olarak gelişmek erdemlere sahip olmaya bağlıdır. İkinci yaklaşım ise Kantçı kaynaklardan yararlanarak ahlak gelişiminin bilişsel bir gelişim meselesi olduğunu ileri sürer. Bu görüşe göre ahlaki gelişim, hayatta karşılaşılan ikilemlerle sorunları çözüme kavuşturmak için sofistike akıl yürütme yetkinliği geliştirme meselesidir, ancak bu yetkinlik ahlaki bakış açısı ile uyumlu bir şekilde geliştirilmelidir. Bu bakış açısı ahlaki davranışı, ahlakın temel ilkelerinin gerektirdiği görevlere uygun olan ya da doğası gereği açıkça ahlaki olan nedenlerle üstlenilen davranış olarak tanımlar (Lapsley, 2008, 30). Son yıllarda ahlak eğitimi üzerine yapılan tartışmaların çoğu, geleneksel karakter eğitimi ve rasyonel ahlak eğitimi olarak adlandırılan, çocukların ahlaki oluşumuna yönelik iki baskın eğitim yaklaşımının avantajları ve dezavantajları etrafında yoğunlaştığı söylenebilir (Narvaez, 2006, 703). Çocukların ahlaki karakterlerinin oluşumunda ailenin öncelikli sorumluluğuna ve ülkelerin yetenekli ve aktif vatandaşlara ihtiyaç duyması nedeniyle vatandaşların ahlaki şekillenmesine dikkat çeken Gutman (1999, 54); ahlak eğitimi, “En iyi şekilde, hem aile yaşamının hem de demokratik vatandaşlığın değerlerini takdir eden herkes için karşılıklı yarar sağlayan, aile ve hükümet arasındaki ortak güven” olarak değerlendirmektedir. Bu durum ahlak/değerler eğitimi zorunlu olarak genel eğitimin bir parçası haline getirmiş ve neyin nasıl öğretilmesi gerektiği konusunda erdem veya karakter etiği ile kural etiği temelinde iki farklı yaklaşımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu kapsamda Kohlberg ve bilişsel-gelişimsel gelenekle ilişkilendirilen rasyonel ahlak eğitim yaklaşımı, Kant’ın akıl yürütme ve adaleti merkeze alan kural etiğiyle daha iyi uyum sağlarken geleneksel karakter eğitimi, erdemleri merkeze alan karakter etiğiyle daha iyi uyum sağladığı ileri sürülmektedir (Narvaez, 2006, 707).

2. Ahlaki Kimlik

Her bir birey ne ölçüde ahlaki açıdan iyi olarak değerlendirilebilir? Zaman zaman ahlaki veya etik açıdan sorunlu eylemlerde bulunabileceğimizi kabul etmekle birlikte, çoğu insanın kendisini genel olarak ahlaki açıdan iyi olarak algıladığı varsayılabilir. Hiçbir bireyin mükemmel olması beklenemez ve her zaman gelişim için bir alan vardır (Blasi, 2004, 336). Bununla birlikte, ahlak alanındaki araştırmacılar, yalnızca her birimizin ne ölçüde ahlaki açıdan iyi bir insan olduğunu değil, aynı zamanda ahlaki açıdan iyi bireyler haline gelebilmemizin altında yatan mekanizmaları da tespit etmeyi amaçlamaktadırlar. Doğru ve yanlış hakkındaki akıl yürütmemizin çocukluktan yetişkinliğe nasıl değiştiğini anlamaya odaklanan bazı ahlak gelişim uzmanları, ahlaki ilkelere dayalı şekilde akıl yürütme becerisine sahip yetişkinlerin ahlaki davranacaklarını iddia etmektedirler (Turiel, 2006, 9). Ancak çevremize veya gazete manşetlerine baktığımızda yanlış olduğunu bildiği şeyleri yapan ünlü veya sıradan pek çok kişiye şahit olmaktadır. Peki eğer insanlar yapılacak doğru şeyi biliyorlarsa neden yapmıyorlar? Bu soru, ahlak üzerine çalışan bazı araştırmacıların odak noktalarını ahlaki bilgi ve muhakemeden ahlaki kimlik olarak adlandırılan bir kavrama doğru kaydırmalarına yol açmıştır (Bock, 2024).

Psikoloji, ahlak ve eğitim alanında önemli bir çalışma alanı oluşturan ahlaki kimlik ve ahlaki kimliğin inşası, gelişim psikolojisi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Augusto Blasi tarafından 1980'lerin başında ortaya atılmasından bu yana yüzlerce araştırma makalesine, teze ve kitap bölümüne konu olmuştur (Schlenker vd., 2009; Lapsley, 2008; Aquino - Reed, 2002; Ersoy, 2018). Ahlaki yargı ile ahlaki eylem arasındaki boşluğu/açıklığı doldurmak amacıyla geliştirilen ahlaki kimlik anlayışı; ahlaki bilişi duygularla, ahlaki motivasyonla ve benlikle bütünleştirerek ahlaki gelişimin daha kapsamlı bir açıklamasını sunma iddiasında bulunmaktadır.

Benlik ve ahlak arasındaki yakınlık, çeşitli psikolojik geleneklerde de yer alan bir temadır. Örneğin Erikson ahlak kapasitenin "kimliğin gerçek kriteri" olduğunu savunmuş, ancak aynı zamanda "kimlik ve bütünlüğün/dürüstlüğün" ahlaki temyiz için gerekli olduğunu da belirtmiştir. Bu durum ahlaki kimliğin hem ahlaki hem de kimlik gelişiminin açık hedefi olduğunu ve ahlaki kişilikte iki gelişimsel yolun ideal olarak birleştiğini göstermektedir (Lapsley, 2015, 164). Bu kapsamda yapılan birçok araştırma, ahlaki kimliğin bireylerin ahlaki duyguları, eğilimleri ve davranışları üzerinde derin ve doğrudan bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur (Hertz - Krettenauer, 2016, 5) Bu bağlamda, ahlaki kimliğin, ahlaki muhakeme ile

ahlaki eylem arasında bağlantı sağlayan motivasyonel süreçleri besleyen bir kaynağı temsil ettiği ileri sürülebilir. Ahlaki kimlik kavramı, ahlaki değerlerin, ahlaki hedeflerin ve ahlaki erdemlerin bireyin kimliğinde ne derece merkezi bir konuma sahip olduğunu içeren bir yapı olarak anlaşılabilir (Hardy, 2006, 208). Araştırmacılar, benlik ve ahlakın bu bütünleşmesinin tam olarak neyi gerektirdiği konusunda farklı kavramlar kullansalar da benlik ve ahlakın bütünleşmesi fikri, ahlaki kimlik gelişimi üzerine yapılan birçok araştırma için yol gösterici ilke olmuştur (Krettenauer - Hertz, 2015, 139).

Kimlik ve ahlakın derinden ilişkili olduğu fikri hem etik teoride hem de psikolojide uzun bir geçmişe sahiptir. Ahlak felsefesinde kuramsal olarak bu düşünce Harry Frankfurt'un (1971, 6) kişi olmanın ne anlama geldiğine dair açıklamasında bariz bir şekilde görülmektedir. Ona göre kişi, iradi davranışlar vasıtasıyla ahlaka önem veren bireydir. Benzer şekilde modernlik, çok kültürcülük ve kimlik oluşumu tartışmalarına önemli katkılar sağlayan Charles Taylor (1989, 27), kimliğin, kişi olarak kim olduğumuzu çerçeveleyen ve oluşturan şeylere referansla tanımlanması gerektiğini savunarak kimliğimizin, her durumda neyin iyi veya değerli olduğunu, neyin yapılması gerektiğini ya da neyi onayladığımızı veya karşı çıktığımızı belirlemeye çalışabileceğimiz çerçeveyi sağlayan taahhütler ve aidiyetler tarafından oluşturulduğunu ileri sürmektedir. Bu anlamda bir kişinin ahlaki yönü, onun karakterini tanımlamada merkezi bir faktördür ve ahlaki kimlik, gelişiminin en kritik belirleyicilerinden biridir (Strohminger - Nichols, 2014, 169). Gülay'ın ifadesiyle "Eğer insan için kimliklerin toplamı olduğu yönünde bir tanım yapılabilirse, onu oluşturan bu kimliklerin tamamına tesir eden ve aslında her kimliğin oluşumunu birinci dereceden etkileyen bir unsur olarak ahlaki kimliği sayabiliriz." (Gülay, 2014, 221).

Ahlaki kimliğin yapısı, mekanizmaları ve dinamiklerine ilişkin çeşitli perspektifler mevcuttur. Ahlaki kimliğin neliği, ahlaki kimliğin ahlaki davranıştaki rolü ve ahlaki kimliğin gelişimi konularında "özellik temelli/eğilimsel", "sosyal-bilişsel" ve "öz/kendini belirleme" olmak üzere üç farklı yaklaşım söz konusudur (Lapsley, 2015). Eğilimsel yaklaşım ahlaki kimliği, çeşitli bağlamlarda ve zaman içinde ahlaki açıdan uygun bir şekilde hareket etmeye yönelik tutarlı davranış eğilimlerinde kendini gösteren ayırt edici bir kişilik özelliği olarak ele almaktadır. Sosyal-bilişsel yaklaşım, ahlaki kimliği, sosyal-bilişsel bilgilerin işlenmesini, kararların oluşumunu ve müteakip davranışları etkilemek için belirli bir bağlamda etkinleştirilmesi gereken şekillendirilebilir bir benlik şeması olarak değerlendirmektedir (Krettenauer, 2020, 330). Bu yaklaşım ahlaki kimliğin bireyin zihinsel süreçleri içinde harekete geçirilmesinin, ahlaki davranış için motivasyon

sağlayan belirli düşünce biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açtığını savunmaktadır (Ünal, 2021, 137). Bu iki teorik çerçeve, temel ilkeleri açısından birbirinden ayrılmakta ve ahlaki kimlik üzerindeki durumsal ve bağlamsal etkiye ilişkin karşıt hipotezlere yol açmaktadır. Bu bağlamda ahlaki kimlik alanında yapılmış araştırmaları kuramsal açıdan değerlendiren Tobias Krettenauer (2020, 331), ahlaki kimliği büyük ölçüde bağlamdan bağımsız, istikrarlı bir kişilik özelliği olarak gören özellik temelli/eğilimsel yaklaşımlar ile ahlaki kimliği oldukça değişken ve dalgalanan bir benlik özelliği olarak ele alan sosyal-bilişsel yaklaşımlar arasında dengeleyici bir yaklaşım önerisinde bulunmaktadır. Ona göre öz-belirleme kuramı, uzun yıllardır ahlaki kimlik araştırmalarına yön veren önemli soruları ele almak için benzersiz ve bütünlleştirici bir çerçeve sağlamaktadır.

Öz-belirleme (self-determination), “davranışların dış etkenlerden (toplum normlarından, grup baskısından vb.) çok, bireyin kendi kişisel inançlarıyla ve değer yargılarıyla belirlenmesi, kararlarını kendi başına vermesi” (Budak, 2017, 556) şeklinde tarif edilmektedir. Öz-belirleme yaklaşımı, ahlaki kimliği ahlaki eylemin bir hedefi olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu yaklaşıma göre bireyler, ahlaki kimliklerini korumak için güdülenirler ve bu da onları ahlaki olarak hareket etmeye motive eder. Öz-belirleme kuramı doğrultusunda ahlaki kimlik motivasyonunun az ya da çok dışsal ve içsel biçimleri arasında ayırım yapmak mümkündür. Ahlaki kimlik ile ahlaki eylem arasındaki kesin bağlantı, söz konusu ahlaki kimlik motivasyonunun türüne bağlı olup ahlaki kimliğin gelişimi, ahlaki kimlik motivasyonunun artan bir şekilde içselleştirilmesi ile karakterize edilir ve bu da gelişimi, bireylerin ahlaki davranma motivasyonunu şekillendirmede etkili bir faktör haline getirir (Krettenauer, 2020, 334). Böylece bu yaklaşım, bir kişinin kimliğinin birbirinden ayrı, birbirini dışlayan bileşenlere indirgenebileceği varsayımı yadsıyarak ve bağlamsal faktörlerin dikkate alınmasına imkân tanıyarak eğilimsel ve sosyal bilişsel yaklaşımların sınırlılıklarını aşmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda ahlaki kimlik, “ahlaklı bir insan olmanın bireyin kimliği açısından ne derece önemli olduğu” (Hardy - Carlo, 2011, 212), “kişinin içsel olarak sahip olduğu ve başkalarına yansıttığı ahlaki karakterinin zihinsel bir temsili”, “ahlaki eylemin temelinde yer alan ve kişiyi iyi ya da kötü bir davranışa yönelten bilişsel ve psikolojik yapı bütünü” (Ersoy, 2018, 12) olarak tanımlanabilir.

3. Ahlaki Bütünlük

Integrity sözcüğü, İngilizce sözlükte “dürüst olma ve güçlü ahlaki ilkelere sahip olma niteliği”, “bütünlük, tamlık durumu” anlamlarına

gelmektedir (Soanes, 2006, 474). Türkçede ise “kişi bütünlüğü olarak kullanabileceğimiz bu kavram, bir uyumlu olma halidir. Bu uyumluluk kişinin ilke ve bağlılıkları ya da ilke ve eylemleri arasında bir tutarlılığın olmasıyla ilişkilidir.” (Yazıcı, 2015, 44-45). Kavramsal olarak bütünlük, “bir bireyin kişiliğinin çeşitli yönlerini birleşik ve tutarlı bir bütün haline getirme süreci” veya “kişinin içsel arzuları veya istekleri ile pratikte aldığı kararlar arasında bir uzlaşma süreci” (Kang, 2019, 2) olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda bütünlük terimi; doğruyu söyleme, dürüstlük ve adalet gibi temel ahlaki standartlarla ve bu standartlarla çatışabilecek kişisel ideallerle birleşebilen karmaşık bir kavramdır (McFall, 1987, 5).

Literatür incelendiğinde bütünlük (integrity) kavramının iki farklı açıdan ele alındığı görülmektedir. Birincisi açık bir ahlaki bileşenin dahil edilmediği kişisel tutarlılık veya bütünlük yaklaşımı, ikincisi ise ahlaki açıdan neyin kabul edilebilir ya da doğru olup olmadığına odaklanan ahlaki yaklaşımdır (Six vd., 2007, 186). Tutarlılık perspektifi, Brenkert’in de belirttiği gibi, “ahlaki filtre” olarak adlandırdığı şeyden yoksundur ve “bütünlük/doğruluk”, birinin söylediğini yapmaktan daha fazlasını içerir; kişinin söyledikleri ve yaptıkları aynı zamanda bazı ahlaki filtrelerden de geçmelidir.” (2004, 4). Dolayısıyla ahlaki bir kavram açısından bütünlük (doğruluk), “kişinin etik açıdan gerekli veya değerli gördüğü şeylere bağlı kalması anlamına gelir.” (Harcourt, 2003, 198). Bu bağlılıkların kısmen kimliğimizi veya benlik algımızı oluşturduğu varsayılmaktadır. Bu manada bütünlük; dürüstlük ve güvenilir olma, kişinin verdiği sözlere ve yükümlülüklerine sadık kalmasının yanı sıra dış baskılar veya kişisel tercihler ne olursa olsun, kişinin ilkelerinden ödün verme konusundaki isteksizliğini de kapsayan bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Bireysel bütünlük bağlamında, genellikle kişisel ve ahlaki bütünlük arasında bir ayrım yapılır. Kişisel bütünlük bir bireyin kişisel değer ve ilkelere bağlılığı olarak tanımlanabilirken, ahlaki bütünlük ise ahlaki değer ve ilkelere bağlılık ve bunlara karşı sorumluluk olarak betimlenebilir (van Luijk, 2004, 39-40). İnsanların kişisel değerlerinin de ahlaki nitelikte olabileceği göz önüne alındığında, her iki kavramsallaştırmanın bir arada var olabileceği açıktır. Ancak ahlaki bütünlük için kişisel bütünlük temel bir ön koşul olarak kabul edilmektedir (Schöttl, 2015, 3).

Ahlaklı davranmak, ahlaki bir ilke ya da kuralla tutarlı bir şekilde hareket etmek olarak görüldüğü takdirde ahlaki bütünlüğe sahip bir kişi olmak da ahlaki ilke ya da kuralları farklı durumlarda tutarlı bir şekilde uygulamak olarak görülebilir.(Arvanitis - Kalliris, 2020, 322) Tutarlılık çoğu

ahlak tartışmasında ortaya çıkan bir kavramdır, ahlak psikolojisi ve felsefesinde yaygın olarak kullanılan tramvay problemi (Dağ, 2023) gibi ahlaki ikilemlerin incelenmesi yoluyla örneklendirilmiştir. Bir kişinin neyin ahlaki açıdan kabul edilebilir olup olmadığına karar verme sürecinde yapacağı eylemin/davranışın sonuçları veya söz konusu eylemin/davranışın kişinin ahlaki standartlarıyla tutarlılığı, nazarı dikkate alınması gereken iki önemli unsurdur. Bunlardan ilki dürüstlük, adalet ve özerklik gibi bir dizi ilkeye değer atfedilmesidir. İkincisi ise başkalarını önemseme, başkalarıyla ilişki kurma, merhamet ve zarardan kaçınma gibi etik bir ideale bağlılıktır. Bu bağlamda, ahlaki bütünlük genel olarak doğru ile yanlış ayırt etme yeteneği (ahlaki muhakeme); kişisel bedel gerektirse bile kişinin ahlaki değerlerine uygun hareket etme (tutarlı davranış) kapasitesi ve kişinin ahlaki duruşunu açıkça kabul etme isteği (bağlamsal gerekçelendirme) olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır (Carter, 1996, 7).

Ahlaki açıdan doğru ile yanlış ayırt etme yeteneği, insanın ahlaki gelişiminin temel bir yönüdür. Bireyin iyi ve kötünün kavramsallaştırılmasının yanı sıra bunların kendisi ve başkaları üzerindeki etkilerini değerlendirdiği bir ahlaki düşünme süreci elzemdir. Bu aynı zamanda, kişisel kanaatlerin gelişimini sağlayan bu muhakemeye dayalı sonuçları formüle etme becerisini de kapsar. Kişinin tutarlı bir şekilde ilkelerine uygun hareket etme kapasitesi olarak tutarlı davranış bileşeni, ahlaki bütünlüğe sahip bir bireyin zaman içinde ve çeşitli koşullarda eylemlerinde tutarlılık/güvenilirlik gösterdiğini ifade eder. Ayrıca, ciddi zorluklarla karşılaşıldığında bile, bu tür koşulların uyandırdığı duygusal tepkilerin bireyin temel inançlarıyla uyumlu olduğu anlamına gelir. Son bileşen olarak bağlamsal gerekçelendirme kişinin eylemlerinin kişisel ilkeler marifetiyle yönlendirildiğini ve bu ilkelerin ahlaki bir iç gözlem ve değerlendirme sürecinin sonucu olduğunu açıkça ifade etme kapasitesini ifade eder. Ahlaki bütünlüğe sahip bir birey, ahlaki ilkeleri doğrultusunda hareket etmekten korkmaz ve niyetleri, arzuları ve motivasyonları konusunda şeffaf ve samimidir, ikircikli değildir. Başka bir deyişle, ahlaki bütünlüğe sahip bir birey, kendi kanaatlerini başkalarıyla paylaşma yeteneğine sahip olmalıdır (Olson, 2002, 22).

İslami literatürde ahlaki bütünlük kavramı genellikle iki anahtar kavram olarak değerlendirilebilecek “ahlak problemlerini tahlil ederek insanın ahlaki yaşayışına temel teşkil edecek genel prensipler, kaide ve kanunları tespit eden” nazari ahlak ile “nazari ahlakın tespit ettiği kaide ve kanunların hem neticesi hem de bir bakıma tatbiki” olan ameli ahlak (Çağrıncı, 1985, 23) arasındaki bir sentezin ürünü olarak kabul edilir (Okan, 2019, 38).

Bu minvalde Müslümandan beklenen şey, söz ve eylem tutarlılığını göstermektedir. Çünkü "İslami kimlik tasavvuru mü'minin varlık bütünlüğünü ve bu bütünlük içinde tam bir tutarlılığı öngörmektedir." (Aydın, 2018, 9). İslam inancına sahip bir birey, inanç sisteminin ilkelerini yaşam tarzına entegre ettiğinde, içsel bir huzur durumuna ulaşabilir. Bu nedenle tüm bireylerin ahlaki bütünlüklerini sağlamak için kendi inançlarının gerektirdiği değerleri içselleştirmeleri ve uygulamaları büyük önem taşımaktadır (Kandil, 2021, 97-98). Bu anlamda ahlaki bütünlüğün, ahlaki kanaatin sonuçlarını düşünen ve tartan, ahlaki inançlarının bilincinde olan, davranışlarında tutarlı ve inançlarını paylaşmaktan çekinmeyen Müslüman bireyde, bilişsel ve duygusal olarak deneyimlenebileceği ve davranışsal olarak yaşanabileceği öngörülebilir.

4. Problem Durumu

Adil ve müreffeh bir toplumun varlığı, onu oluşturan fertlerin belirli özelliklere sahip olmasına bağlıdır. Söz konusu özellikler bir toplumdan diğerine farklılık gösterse de tüm insanlarda genel geçer kabul edilen bazı karakter özellikleri vardır. Adil, barışçıl ve yaşanılabilir bir toplumsal yapı inşa etmeye matuf belirli kişilik özelliklerine sahip bireyler yetiştirmek için bireylerin ahlak gelişimine öncelik vermenin elzem olduğu söylenebilir (Onat, 2011, 1). Ahlak, günlük yaşamın akışı içinde sıklıkla karşılaşılan, bizi düşünmeye veya davranışlarımızı düzenlemeye zorlayan bir kavramdır. Belirli bir durum karşısında nasıl davranmamız gerektiğine karar verirken kendimizi bir kararsızlık içinde bulabilir, bir hareket tarzı seçmekte zorlanabilir ve bunun sonucunda iç çatışmalar yaşayabiliriz. Ahlaki değerlerin kişisel kimliklerinin önemli bir parçası olduğunu düşünen, ahlaki ilkeleri ve çıkarları arasında kaldığında ilkeli davranabilme becerisine sahip bireylerin bu süreci kolaylıkla atatabileceği ileri sürülmektedir (Schlenker vd., 2009, 317).

Medyada yer alan haberlere göz gezdirildiğinde Türk toplumunun giderek bir ahlaki çöküntü kültürüne doğru sürüklendiği, bunun önüne ancak eğitimle geçileceğine dair kanaatler serdedilmektedir (Çetinkaya, 2021, 14) Turgut'un (2002, 41) ifadesiyle "Krizlerin en büyüğü ülkemizde ahlakta yaşanmaktadır. Eğitim sisteminde ahlaksal değerler öğretilmedi. Dürüst, adil erdemli bir insan tipi yetiştirilmedi" Bu minvalde eğitim-öğretim etkinliklerinin temel düzenleyicisi ve uygulayıcısı olarak öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının belirli karakter özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Bu anlamda toplumu meydana getiren bireyleri yetiştirmeye aday meslek icracılarının örnek insan olarak ulusal ve uluslararası etik

kurallarına uyması gereklilik arz etmektedir.

Din eğitimi bağlamında meseleye yaklaştığımızda üniversiteler ve ilahiyat fakülteleri, öğrencilere sürekli değişen ve ön görülemeyen bir dünyayla anlamlı ve tatmin edici bir yaşam sürmelerini teşvik edecek şekilde başa çıkma becerisini kazandırmalıdır. Dünya hızla değişiyor ve etik değerlerimizin ana hatları, içinde yaşadığımız dünya tarafından şekillendiriliyor. Bu nedenle eğitimin, öğrencilerde yeni zorluklara yanıt verirken deneyim yoluyla elde edilen önemli içgörülerini koruyan etik değerleri geliştirme ve iyileştirme eğilimini geliştirmesi gerekir. İlgili literatür incelendiğinde bu hedefe ulaşabilmenin önemli faktörleri arasında “ahlaki kimlik” ve dürüstlük ile tutarlılığı ihtiva eden “bütünlük” kavram ikilisi yer almaktadır (Schlenker vd., 2009, 323). Psikososyal gelişimin önemli unsurlarından biri olarak kimlik teşekkülünde ahlakın çok büyük önemi vardır. Kimlik sorunu, varoluşsal bir sorun olduğu gibi ahlakta, varoluşsal bir sorundur. Çünkü kimlikte etik/ahlak gibi bireysel ve sosyal düzeyde bizim diğerleriyle ilişkimizi ve etkileşimimizi göstermektedir (Turgut, 2002, 33). Bu bağlamda “ilahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlikleri ve ahlaki bütünlükleri arasında nasıl bir ilişki vardır” sorusu araştırmamızın temel problemini oluşturmaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

1. İlahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik düzeyleri nedir?
2. İlahiyat öğrencilerinin ahlaki bütünlük düzeyleri nedir?
3. İlahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlikleri ile ahlaki bütünlükleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın alt problemlerinden hareketle çalışmanın hipotezleri şöyledir:

1. İlahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik ve ahlaki bütünlük düzeyleri yüksektir.

İdeal kimlik veya ideal benlik, bir değer sistemiyle veya belirli ideallerle özdeşleşmekten oluşan kimliğin bir bileşenidir (Spiecker - Steutel, 1996, 160). Her geleneksel ahlak teorisi, karakter ve eylem yapısının kuramsal bir temeli olduğunu varsaymaktadır. Aynı şekilde teorinin savunucuları ahlaki, ahlaki failleri/bireyleri motive edebilecek ve karar alma süreçlerine yol gösterebilecek şekilde kavramak için gerekçeler sunmaya çalışırlar. Belirli bir yaşam biçimini, belirli düşünce ve duygu hassasiyetlerini geliştirmeye, uygun eylem ve uygulamaları teşvik etmeye çaba gösterirler. Bir bireyin kimliği, kimliği için merkezi olduğu düşünülen özelliklerin

yapılandırılmasıyla oluşturulur. Bu yapılar, bir kişinin hayatının gidişatında, yerleştirildiği sosyal kategorilerde hareket etme, tepki verme ve etkileşimde bulunma biçiminde tipik olarak sistematik bir fark yaratan özelliklerdir (Rorty - Wong, 1990, 19). Sosyal gelişimin belirli alanlarının birbiriyle bütünleşmesi, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde artma eğilimi gösterir. Örneğin, dini ve ahlaki idealler kimlik oluşumunda önemli bir rol üstlenebilirken, kimliğin kendisi de itici bir güç ve ahlaki bir pusula görevi görerek dini, ahlaki davranışları ve taahhütleri etkileyip şekillendirebilir. Dolayısıyla din, ahlak ve kimliğin, kişiliğin birbiriyle bağlantılı yönlerini temsil ettiği söylenebilir (Hardy vd., 2017, 98). Bu bağlamda ilahiyat öğrencilerinin dini ve ahlaki içerikli derslerin ağırlıkta olduğu yüksek din öğretimi kurumlarında öğrenim görmelerinin ahlaki kimlik ve ahlaki bütünlük düzeylerine olumlu katkı sağladığı düşünülmektedir. Zira literatürdeki çalışmalarda dindarlık ve ahlak arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. (Akyürek, 2022, 108). Yine din, ebeveynlik tutumları, mizaç özellikleri, ahlaki muhakeme, kimlik statüsü, ahlaki ve toplumsal eylemlere katılım gibi ahlaki kimliğin bir dizi yordayıcısı olduğu araştırmacılar tarafından belirlenmiştir (Hardy - Carlo, 598). Bu minvalde İslam dinin ahlaki öğretilerle dolu olduğu ve dindar bir zihnin dindar olmayan bir zihinden farklı bir ahlak anlayışına sahip olduğu göz önünde bulundurulması gereken bir husustur.

2. İlahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlikleri ile ahlaki bütünlükleri arasında bir pozitif yönde bir ilişki vardır.

Ahlaklı bir insan olmanın kimliği açısından önemli olduğunu düşünen bireylerde, içsel olarak sahip olduğu ve başkalarına yansıttığı ahlaki karakterinin zihinsel bir temsili mevcuttur (Ersoy, 2018, 12). Bireyler, ahlaki kimliklerini korumak için güdülenirler ve bu da onları ahlaki olarak hareket etmeye motive eder. Böylece ahlaki kimlikleri güçlü insanlar, ahlaki açıdan neyin kabul edilebilir ya da doğru olup olmadığına odaklanıp kimliklerinin bir tezahürü olarak ahlaki açıdan gerekli ve değerli gördükleri ilkelere bağlı kalmaya çalışırlar.

3. İlahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik düzeyleri, ahlaki bütünlük düzeylerini yordamaktadır.

Literatürde ahlaki kimlik, ahlaki ikilemleri içeren durumlarda ahlaki yargıları, niyetleri ve hatta ahlaki eylemleri tahmin etme potansiyeline sahip önemli bir yapı olarak değerlendirilmektedir.(Treviño vd., 2006, 962). Bu kapsamda ahlaki kimliğin ahlaki bütünlüğün önemli bir yordayıcısı olduğu düşünülmektedir.

Üniversite öğrencileri; karakterlerini, değerlerini, ilgi alanlarını, ahlaki meselelere ilişkin anlayışlarını, toplumsal yaşama ve politikaya yönelik tutumlarını şekillendirecek çok şey tecrübe etmiş bir şekilde yükseköğretim kurumlarına gelmektedirler. Bazıları, insanların üniversiteye geldiklerinde ahlak ve yurttaşlık anlayışlarının en önemli yönlerinin, iyi ya da kötü, zaten kalıcı olarak şekillenmiş olduğunu ileri sürmektedir. Ancak insanın gelişimine ilişkin araştırma bulguları bu görüşü desteklememektedir. Araştırmalar, doğru koşullar altında ahlak ve vatandaşlık bilinci gelişiminin ergenlik boyunca ve yetişkinlik döneminde de devam ettiğini tutarlı bir şekilde ortaya koymaktadır (Colby vd., 2003, 96). Ergenlik döneminde meydana gelen önemli gelişimsel değişikliklere rağmen, lisans öğrencilerinde, özellikle de liseden doğrudan üniversiteye geçiş yapan geç ergenlerde veya genç yetişkinlerde birçok gelişimsel sorun çözülmeden varlığını devam ettirmektedir. Çoğu insan özellikle baskı altındayken ve çıkarları uğruna ahlaki davranış konusunda tutarsız davranabilmektedir (Colby, 2008, 392). Manevi değerlerin görmezden gelindiği dünyevileşme sürecinde güç elde etme ve popülerlik kazanma arzusu ile ciddi bir ahlaki meydana okuma ve belirsizlik ağının kısılcındaki (Okumuş, 2017, 91-92) gençlerin toplumsal hayatı belirleyen ahlaki ve vatandaşlık normlarını içselleştirmeleri gittikçe önem kazanmaktadır. Bu kapsamda araştırma bulgularımızın üniversite öğrencilerinin ahlak ve vatandaşlık gelişimlerinin güçlendirilmesi girişimlerinde alan araştırması olarak katkı sağlaması umulmaktadır.

5. Yöntem

İlahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlikleri ile ahlaki bütünlükleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışma, ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiş betimsel bir araştırmadır. İki veya daha fazla değişkenin ölçülmesinden ve daha sonra bunlar arasında var olan ilişkinin derecesinin belirlenmesinden oluşan ilişkisel araştırma, açıklama ve tahmin gibi araştırma hedeflerine ulaşmamızı sağlamada oldukça etkili olduğu için bu araştırma modeli tercih edilmiştir (Christensen vd., 2015, 61).

5.1. Araştırmanın Çalışma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın çalışma evreni 2023-2024 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 427 öğrenciden oluşmaktadır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi, evrendeki her birimin örnekleme eşit seçilme şansına sahip olduğu bir seçim işlemi olarak tanımlanabilir (Cohen vd., 2018, 215).

Çalışma grubunun 294'ü (%68,9) kadın, 133'i (%31,1) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Aynı şekilde katılımcıların 107'si (%25,1) 1. sınıf, 97'si (%22,7) 2. sınıf, 87'si (%20,4) 3. sınıf, 136'sı (%31,9) 4. sınıf düzeyindeki öğrencilerden meydana gelmektedir.

5.2. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması sürecinden veri toplama araçlarının kullanımı için ilgili araştırmacılardan gerekli izinler elektronik posta yoluyla, etik kurul onayları ise Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 27/03/2024 tarih ve 2024/3 sayılı kararıyla alındıktan sonra araştırmacı tarafından katılımcılara 2023/2024 bahar döneminde yüz yüze kâğıt-kalem testi şeklinde uygulanmıştır.

Ahlaki Kimlik Ölçeği: Kürüm ve Ekşi (2022) tarafından geliştirilen ölçek, psikolojik açıdan bireylerin kimliğini oluşturan duygu, düşünce ve davranış boyutlarına odaklanmaktadır. Duygu alt boyutunda 10 madde, düşünce alt boyutunda 8 madde ve davranış alt boyutunda 7 madde olmak üzere toplam 25 maddeden oluşan ölçek, 10, 12, 16, 17, 22, 23 ve 25. maddeleri ters madde olmak üzere 7'li Likert ölçeği şeklinde düzenlenmiştir. Her bir alt boyuta ayrı bir puan verilirken, tüm alt boyutlardan alınan toplam puan, güçlü bir ahlaki kimliğin göstergesidir.

Ahlaki Bütünlük Ölçeği: Schlenker (2008) tarafından geliştirilen, Okan ve Ekşi (2020) tarafından Türkçeye uyarlanan Ahlaki Bütünlük Ölçeği tek boyutlu olup 18 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden altısı ters maddedir (1, 3, 5, 7, 12 ve 15). "Kesinlikle Katılmıyorum" ile "Kesinlikle Katılıyorum" arasında değişen yanıtlar içeren 5'li Likert şeklinde düzenlenen ölçekten elde edilen toplam puan, katılımcının ahlaki bütünlük puanını göstermektedir. Bu çalışma kapsamında Alpha katsayısının değerlendirilmesinde kullanılan referans aralıkları dikkate alındığında veri toplama araçlarının güvenilir oldukları söylenebilir (Şencan, 2005, 128).

Tablo-1: Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçlarının ve Boyutlarının Güvenirlik Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutları	Madde Sayısı	Cronbach Alpha Katsayıları
Ahlaki Kimlik	25	.86
Ahlaki Kimlik Duygu Boyutu	10	.79
Ahlaki Kimlik Düşünce Boyutu	8	.71

Ahlaki Kimlik Davranış Boyutu	7	.75
Ahlaki Bütünlük	18	.74

5.3. Araştırma Verilerinin Analizi

Veriler nicel veri analizine tabi tutulmuştur. Bu bağlamda SPSS paket programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için araştırma değişkenlerinin basıklık ve çarpıklık değerleri temel alınmıştır. Çarpıklık ve basıklık katsayıları +1.5 ile -1.5 arasında değerler olarak normalliğin bir göstergesi olarak kabul edilmiş (Erbay - Beydoğan, 2017) ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın birinci ve ikinci problemine yönelik “aritmetik ortalama, standart sapma düzeyleri belirlenmiştir. Aritmetik ortalamalar için puan aralığı, $(n-1)/n$ formülü ile hesaplanmıştır. Bu hesaplama göre aritmetik ortalamaların değerlendirme aralığı 5’li likert ölçekler için 1.00-1.79 “çok düşük”, 1.80-2.59 “düşük”, 2.60-3.39 “orta”, 3.40-4.19 “yüksek”, 4.20-5.00 aralığı ise “çok yüksek”; 7’li likert ölçekler için ise 1,00-1,86 “çok düşük”, 1,87-3,57 “düşük”, 3,58-4,43 “orta”, 4,44-6,14 “yüksek”, 6,15-7,00 “çok yüksek” olarak değerlendirilmiştir (Pihie, 2009; Polat, 2007). Bu bağlamda, çalışmanın problemleri doğrultusunda değişkenlere ait aritmetik ortalamalar, standart sapmalar hesaplanmış, değişkenler arasındaki ilişki Pearson korelasyon ve regresyon analizleri ile belirlenmiştir.

Tablo-2: Araştırma Değişkenlerinin Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

Ölçekler ve Alt Boyutları	Çarpıklık (Skewness)	Başıklık (Kurtosis)
Ahlaki Kimlik	-,741	,084
Ahlaki Kimlik Duygu Boyutu	-1,118	1,072
Ahlaki Kimlik Düşünce Boyutu	-,280	-,536
Ahlaki Kimlik Davranış Boyutu	-1,174	,959
Ahlaki Bütünlük	-,307	-,053

6. Bulgular ve Tartışma

Çalışmamızın bu kısmında katılımcıların “Ahlaki Kimlik” ve “Ahlaki Bütünlük” ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin tanımlayıcı ve ilişkisel analizlere yer verilerek katılımcıların aritmetik ortalama, standart sapma düzeyleri belirlenmiş ve değişkenler arasındaki ilişki Pearson korelasyon ve regresyon analizi yöntemleriyle tespit edilmiştir.

Tablo-3: Katılımcıların Ahlaki Kimlik ve Ahlaki Bütünlük

Ölçeklerinden Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama Puanları ve Standart Sapma Dağılımları

Boyut	N	\bar{X}	SS
Ahlaki Kimlik Duygu Boyutu	427	6,26	0,66
Ahlaki Kimlik Düşünce Boyutu	427	5,60	0,82
Ahlaki Kimlik Davranış Boyutu	427	5,87	1,03
Ahlaki Kimlik Toplam	427	5,94	0,66
Ahlaki Bütünlük	427	3,93	0,43

Tablo 3'te ilahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik ve ahlaki bütünlük düzeylerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde ahlaki kimlik toplam puan ortalaması ($\bar{X}=5,94$) olarak bulunmuş ve ahlaki kimlik alt boyutlarından duygu boyutu ($\bar{X}=6,26$), düşünce boyutu ($\bar{X}= 5,60$) ve davranış boyutu ($\bar{X}=5,87$) olarak belirlenmiştir. Bütün boyutlar dikkate alındığında örneklemdaki ilahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik puan ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Literatürde bireysel farklılıkların ahlaki kimliğin temel bir yönü olduğu, bazı bireylerin güçlü, bazılarının ise zayıf bir ahlaki kimlik sergilediği konusunda bir fikir birliği vardır. Güçlü bir ahlaki kimliğe sahip olanlar, eylemlerini temel ahlaki ilkeleriyle uyumlu hale getirmeye çalışarak, ahlaki yükümlülükleri diğer ahlaki olmayan taahhütlere göre önceleme eğilimindedir (Bock, 2024). Bu anlamda nispeten güçlü bir ahlaki kimliğe sahip ilahiyat öğrencilerinin öncelikli ahlaki taahhütleriyle uyumlu bir şekilde hareket etmek için ahlaki bir yükümlülük hissedebilecekleri söylenebilir. Aynı şekilde nispeten güçlü bir ahlaki kimliğe sahip ilahiyat öğrencilerinin sahip oldukları ahlaki şemalardan dolayı günlük hayatın belirli durumlarının ahlaki boyutlarını göz önünde bulundurmaları ve ahlaki kaygılarını diğer kaygılara nazaran incelemeleri daha olasıdır (Aktürk, 2021, 1134). Araştırma bulgularımızın Aktaş'ın ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ahlaki kimlik ile diğerkâmlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma bulgularıyla (Erkek katılımcılar, $\bar{X}=5,26$; Kadın katılımcılar, $\bar{X}=5,61$) örtüştüğü görülmektedir (Aktaş, 2024, 86). Yine Çoşkun'un örgüt yararına ahlaki olmayan davranışları ve bu davranışların çalışanların Makyavelizm ve ahlaki kimlik seviyeleri ile ilişkisini incelediği çalışmasıyla paralellik arz ettiği görülmektedir (Çoşkun, 2017, 104). Mezkûr çalışmada katılımcıların ahlaki kimlik toplam puan ortalamasının "katılıyorum" ($\bar{X}= 3,59$) cevabına yakın bir dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir. Kelly McHan ve arkadaşlarının program türlerine göre hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik değerleri ve ahlaki kimlik farklılıklarını karşılaştırarak profesyonel hemşirelik kimliği oluşumunu araştırmayı amaçladıkları çalışmalarında katılımcı öğrencilerin ahlaki kimlik

ortalama puanlarını ($\bar{X}=5,85$) olarak bulmuşlardır (McHan vd., 2022, 174). Söz konusu araştırma bulguları çalışmamızla paralellik arz etmektedir.

Araştırmamızın bir diğer değişkenine ait bulgular incelendiğinde katılımcı öğrencilerin ahlaki bütünlük puan ortalaması ($\bar{X}=3,93$) olarak tespit edilmiştir ve aritmetik ortalamaların değerlendirme aralığı göz önünde bulundurulduğunda katılımcı öğrencilerin ahlaki bütünlük puan ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Akyürek (2022, 92), sosyal medya bağımlılığı, dindarlık ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında benzer sonuç elde etmiştir. Yine Okan (2019, 219), irade ve ahlaki bütünlüğün olumlu psikolojik çıktıları üzerine yaptığı çalışmasında kadın ve erkek katılımcıların ahlaki bütünlük toplam puan ortalamalarını sırasıyla ($\bar{X}=70,22$; $\bar{X}=69,81$)¹ olarak tespit etmesi, araştırma bulgularımızla örtüşmektedir. Aynı şekilde araştırmamızın ahlaki kimlik ve ahlaki bütünlük değişkenlerine ait bulgular Koç ve Memduhoğlu'nun (2021) üniversite öğrencilerinin kopya çekmeye yönelik eğilimlerini inceledikleri araştırmasıyla karşılaştırıldığında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin kopya çekme eğilimlerinin ($\bar{X}=2,51$) diğer fakülte öğrencilerinden daha düşük olması, araştırma bulgularımızı destekler nitelik arz etmektedir.

Tablo-4: Katılımcıların Ahlaki Kimlikleri ile Ahlaki Bütünlükleri Arasındaki İlişki

Araştırma Değişkenleri	N	\bar{X}	ss.	1.	2.	3.	4.	5.
1- Ahlaki Kimlik Duygu	427	4,54	0,47	1.00				
2- Ahlaki Kimlik Düşünce	427	4,43	0,55	,594**	1.00			
3- Ahlaki Kimlik Davranış	427	4,50	0,57	,493**	,367**	1.00		
4- Ahlaki Kimlik Toplam	427	4,49	0,44	,853**	,796**	,780**	1.00	
5- Ahlaki Bütünlük	427	4,01	0,38	,466**	,326**	,497**	,534**	1.00

¹ Katılımcıların puanları anketteki madde sayısına (18) bölündüğünde kadın ($\bar{X}=3,90$), erkek ($\bar{X}=3,88$) olarak bulunmuştur.

İlahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlikleri (ahlaki kimlik ölçeği ile ölçüldüğü şekliyle) ve ahlaki bütünlükleri (ahlaki bütünlük ölçeği ile ölçüldüğü şekliyle) arasındaki ilişki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı kullanılarak incelenmiştir. Yapılan analizlere göre Tablo 4'te görüldüğü gibi katılımcıların ahlaki kimlik ortalama puanları ile ahlaki bütünlük ortalama puanları arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir ($r=0,534$; $p<0,001$). Buna göre ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ahlaki kimlik puanları arttıkça ahlaki bütünlük puanlarının da arttığı söylenebilir. Determinasyon katsayısı ($r = 0,29$) dikkate alındığında ahlaki bütünlükteki değişkenliğin yaklaşık %29'unun ahlaki kimlik değişkeni ile açıklanabileceği söylenebilir. Aynı şekilde ilahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik ölçeğinin alt boyutları olan duygu ($r=0,466$; $p<0,001$), düşünce ($r=0,326$; $p<0,001$), davranış ($r=0,497$; $p<0,001$) ortalama puanları ile ahlaki bütünlük puanları arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. İlgili literatür incelendiğinde araştırma bulgumuzun Krettenauer ve arkadaşlarının (2022) üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırma bulgusu ($r=0,44$; $p<0,001$) ile örtüştüğü söylenebilir. Yine aynı şekilde Schipper ve Koglin'in ergenlerde ahlaki kimlik ile ahlaki kararlar arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında ahlaki kimlik ile ahlaki sorumluk arasında ($r=0,425$; $p<0,001$), ahlaki kimlik ile ahlaki karar verme arasında ($r=0,444$; $p<0,001$), pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit etmeleri araştırma bulgularımızla paralellik arz etmektedir (Schipper - Koglin, 2021).

Tablo-5: Ahlaki Bütünlüğün Yordanmasına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart			
		Hata	β	t	p
Sabit	1,851	,161		11,501	,000
Ahlaki Kimlik	,350	,027	,534	13,010	,000
R= 0,534		R ² =0,285			
F(1,425) = 169,248		p=.000			

İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin “ahlaki kimlik” puanlarının, öğrencilerin “ahlaki bütünlük” puanlarının bir yordayıcısı olup olmadığı basit doğrusal regresyon analizi ile çözümlenmiştir. Öncelikle bu testin kullanım koşulları test edilmiştir. Öğrencilerin ahlaki kimlik ve ahlaki bütünlük puanlarının çarpıklık (-,741; -,307) ve basıklık (,084; -,053) değerleri referans alınarak her iki değişkenin de dağılımlarının normal olduğu belirlenmiştir. Ayrıca iki değişken arasında doğrusal ilişki bulunma durumu

saçılma diyagramı çizilerek kontrol edilmiş ve iki değişken arasında $r = 0,534$ değerinde pozitif doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre basit doğrusal regresyon analizi uygulama koşullarının sağlandığı belirlenmiş olup yapılan çözümlenmeye ilişkin bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Basit doğrusal regresyon analizi sonucunda yordayan (bağımsız değişken) ahlaki kimlik ile yordanan (bağımlı değişken) ahlaki bütünlük arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiş ($R=0,534$; $R^2=0,285$) ve ahlaki kimliğin ahlaki bütünlüğün anlamlı bir yordayıcısı oluşu ortaya çıkmıştır ($F(1-425) = 169,248$; $p<0,05$). Buna göre "ahlaki bütünlük" puanlarındaki değişimin (toplam varyansın) % 29'u "ahlaki kimlik" puanı ile açıklanabilir. Literatür incelendiğinde Clark ve Bocarnea (2023) ahlaki gelişim ve ahlaki kimliğin bütünlük/doğruluk üzerindeki etkisini incelediği araştırmasında "bir liderin ahlaki gelişiminin ve ahlaki kimliğinin, liderin sergilediği ahlaki bütünlük üzerinde pozitif yönde bir etkiye sahip olduğunu belirten araştırma hipotezlerini desteklediği" gözlemlenmiştir. Yine aynı şekilde Jimenez ve arkadaşları (2008) yaptıkları çalışmada ahlaki kimliğin bütünlüğü (integrity) yordadığını ($\beta = .533$) tespit etmişlerdir. Dolayısıyla araştırma bulgularımızın her iki araştırmanın bulguları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Literatür, ahlaki gelişim ve ahlaki kimliğin ahlaki bütünlüğü/doğruluğu öngördüğünü ileri sürmektedir (Black - Reynolds, 2016, 121). Bu bağlamda araştırma bulgularımızın ilgili literatürü desteklediği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Din eğitimi, ahlaki değerlerin ve ilkelerin teşvik edilip benimsenmesine öncelik veren değer merkezli bir disiplindir. Bu bağlamda din eğitiminin amacı, bireyin kişisel gelişimini kolaylaştırmak, sosyal uyumu ve istikrarı teşvik etmek, varoluşsal belirsizlikleri ele almak ve ahlaki bütünlüğü sağlamaktır. Din eğitiminin gerçekleştirildiği en önemli kurumlardan biri olan ilahiyat fakültelerinin söz konusu amaçları gerçekleştirmede etkin rol üstlenmesi beklenmektedir. Bu eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin sıkı çalışma ve adanmışlık saikleriyle dini ve ahlaki hedeflere erişebilmeleri için bir değer olarak ahlaki bütünlük sergilemeleri umulmaktadır. Aktaş'ın ifadesiyle "ilahiyat fakültesi öğrencilerinden, dini öğretiler doğrultusunda ahlaki değerlere sahip olma ve bu değerleri topluma yayma konusunda önemli rol üstlenmeleri beklenmektedir." (Aktaş, 2024, 71). Hem bir "bilgi edinme çabası" hem de "ahlaki bir girişim" olarak öğretimde, entelektüel ve ahlaki kaygılar nihayetinde birbirinden ayrı düşünülemez. Öğretim sürecinde ahlaki

kimliğin ve ahlaki dürüstlüğün sağlanması ve sürdürülmesi, öğrencilerin bağlılıklarına, değerlerine, inançlarına ve müfredat içeriklerine, öğrencilerin akademisyen ve ebeveyn davranışlarına ilişkin bir anlayışın çok yönlü etkileşimine bağlıdır (Ball - Wilson, 1996, 156). Aynı şekilde Kartopu ve Hackeleşoğlu (2016, 263) çalışmalarında “dindarlık eğiliminin kimlik duygusu kazanımını etkileyen önemli bir faktör olduğunu” tespit etmişlerdir. Bu bağlamda ilahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik düzeyleri ile ahlaki bütünlük düzeylerinin tespit edilmesinin ilahiyat fakültelerinin misyonlarının ve program içeriklerinin oluşturulması sürecinde önemli perspektifler sunabileceği düşünülmektedir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ahlaki kimlikleri ile ahlaki bütünlükleri arasındaki ilişkiyi araştırmayı hedefleyen bu araştırmanın bulgularından aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Aritmetik ortalamalar için belirlenen puan aralıkları referans alındığında araştırmanın örnekleme alınan ilahiyat öğrencilerinin ahlaki kimlik puan ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle ilahiyat öğrencilerinin ahlaki düzeyde kim olduklarına dair nispeten güçlü bir anlayışa sahip oldukları ve ahlaki kimliklerinin özellikleriyle uyumlu eylemler ortaya koyabilecekleri söylenebilir.

2. Gelecek nesillerin eğitim ve ahlaki gelişiminin sorumluluğunu üstlenecek görevlere talip olacak ilahiyat öğrencilerinin ahlaki bütünlük puan ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Buna göre ilahiyat öğrencilerinin günlük yaşamda karşılaştıkları ahlaki meydan okumalarda ilkeleri ve kişisel çıkarları arasında kaldıklarında ilkeli davranabilme becerisi sergileyebilecekleri söylenebilir.

3. Araştırma bulgularına göre ahlaki kimlik ile ahlaki bütünlük arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiş ve ahlaki kimliğin ahlaki bütünlüğün anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre ahlaki kimlik düzeyi yüksek ilahiyat öğrencilerinin ahlaki ilkelerine uygun hareket etmeye ve böylece bütünlük duygularını korumaya eğilimli olabilecekleri söylenebilir.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

Ahlaki kimliğin ahlaki bütünlüğün anlamlı bir yordayıcısı olduğundan hareketle insanların inşa ettikleri ahlaki kimlik, hayatı nasıl algıladıkları, değerlendirdikleri ve hareket ettiklerine dair bir yönelim olarak ilahiyat öğrencilerinin hem sınıflarında hem de günlük yaşamlarında karşılaşmaya devam edecekleri ahlaki ve etik karmaşıklıkların üstesinden nasıl

geleceklerine dair önemli bir motivasyon kaynağı olarak işlev görebilir. Bu kapsamda ilahiyat fakültelerinde karakter eğitime sistematik bir şekilde yer verilmelidir.

Ergenlik döneminde ahlaki kimliğin gelişimini desteklemek önemlidir. Okul bu tür gelişimsel yönleri etkileyen sosyal bağlamlardan biri olarak değerlendirildiğinde imam hatip okullarında öğrenim gören öğrenciler ile diğer lise türlerinde öğrenim gören öğrenciler ahlaki kimlik açısından karşılaştırılabilir.

Belli bir ahlaki kimliğin oluşturulmasını ve geliştirilmesini eğitimin hedeflerinden biri olarak değerlendirdiğimizde küreselleşme ve göç akımlarıyla birlikte eğitim politikalarının temel belirleyici paradigmalardan biri olan çokkültürlülük bağlamında çocuklarımızı ve gençlerimizi çok kültürlü bir toplum yaşamına hazırlamada ahlaki kimliğin katkısı ve rolü konusunda nitel çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Son olarak bu araştırma nispeten sınırlı bir örneklem grubuyla ve değişkenlerle gerçekleştirilmiştir. Bu itibarla örneklem ve değişken çeşitliliğinin (iyi oluş, hayatın anlamı, ahlaki yargı, iş karşıtı davranış, kopya çekme) sağlandığı farklı araştırma modelleri oluşturulabilir.

Kaynakça

- Aktaş, Hamza. "Ahlaki Kimlik ve Diğerkâmlık İlişkisi: Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler II*. ed. Ahmet Tekin. Ankara: BİDGE Yayınları, 2024.
- Aktürk, Eyüp. "Ahlak-Benlik Bütünlüğü: Ahlaki Kimlik". *Şarkiyat* 13/3 (Aralık 2021), 1126-1143. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1001576>
- Akyürek, Ronahi. *Sosyal Medya Bağımlılığı, Dindarlık ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkiler*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Aquino, Karl - Reed, Americus. "The Self-Importance Moral Identity". *Journal of personality and social psychology* 83 (Aralık 2002), 1423-1440. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.6.1423>
- Arvanitis, Alexios - Kalliris, Konstantinos. "Consistency and Moral Integrity: A Self-Determination Theory Perspective". *Journal of Moral Education* 49/3 (02 Temmuz 2020), 316-329. <https://doi.org/10.1080/03057240.2019.1695589>
- Aydın, Muhammed Şevki. *Eğitim Ahlakı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Ayeni, M. "The Concept of Morality in Education Discourse". *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education* 3 (01 Haziran 2012), 725-730. <https://doi.org/10.20533/ijcdse.2042.6364.2012.0103>
- Ball, Deborah Loewenberg - Wilson, Suzanne M. "Integrity in Teaching: Recognizing the Fusion of the Moral and Intellectual". *American Educational Research Journal* 33/1 (1996), 155-192. <https://doi.org/10.2307/1163384>
- Black, Jessica E. - Reynolds, William M. "Development, Reliability, and Validity of the Moral Identity Questionnaire". *Personality and Individual Differences* 97 (01 Temmuz 2016), 120-129. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.03.041>
- Blasi, Augusto. "Bridging Moral Cognition and Moral Action: A Critical Review of the Literature". *Psychological Bulletin* 88 (01 Temmuz 1980), 1-45. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.88.1.1>
- Blasi, Augusto. "Moral Functioning: Moral Understanding and Personality". *Moral Development, Self, and Identity*. ed. Daniel K. Lapsley, Darcia

- Narvaez. 335-347. New York: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2004.
- Bock, Tonia. "Are You a Good Person? The Notion of Moral Identity". *Newsroom | University of St. Thomas*. Erişim 09 Ağustos 2024. <https://news.stthomas.edu/publication-article/are-you-a-good-person-the-notion-of-moral-identity/>
- Brenkert, George G. "The Need for Corporate Integrity". *Corporate Integrity and Accountability*. ed. George G. Brenkert. 1-11. London: Sage Publications, 2004.
- Budak, Selçuk. Psikoloji Sözlüğü: Bilim ve Sanat Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Carter, Stephen L. *Integrity*. New York: BasicBooks, 1996.
- Christensen, Larry B. vd. *Research Methods, Design, and Analysis*. New York: Pearson Education, 12. Basım, 2015.
- Clark, Thomas S - Bocarnea, Mihai C. "The Effect of Moral Development and Moral Identity on Integrity". *Review of International Comparative Management* 24/4 (Ekim 2023), 513-538. <https://doi.org/10.24818/RMCI.2023.4.513>
- Cohen, Louis vd. *Research Methods in Education*. London: Routledge, 8th Basım, 2018.
- Colby, Anne vd. *Educating Citizens: Preparing America's Undergraduates for Lives of Moral and Civic Responsibility*. San Francisco: Jossey-Bass, 2003.
- Colby, Anne. "Fostering the Moral and Civic Development of College Students". *Handbook of Moral and Character Education*. ed. Larry P. Nucci - Darcia Narvaez. New York: Routledge, 1. Basım, 2008.
- Çağrıçı, Mustafa. *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1985.
- Çetinkaya, Bayram Ali. *Eğitim Politikamız ve Felsefemiz*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2021.
- Çoşkun, Ahmet. *Ahlaki Kimlik ve Makyavelizmin Örgüt Yararına Ahlaki Olmayan Davranış Üzerinde Etkisi: Ahlaki İklimin Düzenleyici Rolü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Dağ, Enes. "Philippa Foot'un Çifte Etki Doktrini ve 'Tramvay Problemi': Uygulamalı Etik Açısından 'Ahlaki İkilemler' ve Failin Karar Verme Sorunu". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal*

Bilimler Dergisi 60 (Aralık 2023), 243-257.
<https://doi.org/10.35237/sufesosbil.1405041>

Erbay, Şeyma - Beydoğan, Hacı Ömer. "Eğitimcilerin Eğitim Araştırmalarına Yönelik Tutumları". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/3 (Ağustos 2017), 246-260.

Ersoy, Feride. *İlham Veren Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ahlaki Kimlik Profillerinin Gömülü Teori Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Ersoy, Feride vd. "The Moral Identity Profiles of Inspiring Social Studies Teachers". *Teaching and Teacher Education* 145 (01 Temmuz 2024), 104610. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104610>

Frankfurt, Harry G. "Freedom of the Will and the Concept of a Person". *The Journal of Philosophy* 68/1 (1971), 5-20. <https://doi.org/10.2307/2024717>

Gutmann, Amy. *Democratic Education*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, Revised Edition., 1999.

Gülay, Peyami Safa. "Ahlaksal Kişi/Kişilik/Kimlik İnsanın Doğasıyla Hesaplaşması: Bir Öncelik Meselesi Olarak Ahlak". *Kişi, Kişilik ve Kimlik*. ed. Sedat Yazıcı - Seyit Çoşkun. Ankara: Divan Kitap, 2014. 192

Harcourt, Edward. "Integrity, Practical Deliberation and Utilitarianism". *The Philosophical Quarterly* 48 (Ocak 2003), 189-198.
<https://doi.org/10.1111/1467-9213.00091>

Hardy, Sam - Carlo, Gustavo. "Moral Identity: What Is It, How Does It Develop, and Is It Linked to Moral Action?" *Child Development Perspectives* 5 (15 Temmuz 2011), 212-218.
<https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2011.00189.x>

Hardy, Sam A. "Identity, Reasoning, and Emotion: An Empirical Comparison of Three Sources of Moral Motivation". *Motivation and Emotion* 30/3 (01 Eylül 2006), 205-213. <https://doi.org/10.1007/s11031-006-9034-9>

Hardy, Sam A. vd. "The Integration of Personal Identity, Religious Identity, and Moral Identity in Emerging Adulthood". *Identity* 17/2 (03 Nisan 2017), 96-107. <https://doi.org/10.1080/15283488.2017.1305905>

Hardy, Sam A. - Carlo, Gustavo. "Moral Identity". *Handbook of Identity Theory and Research*. ed. Seth J. Schwartz vd. New York: Springer, ts.

- Hertz, Steven G. - Krettenauer, Tobias. "Does Moral Identity Effectively Predict Moral Behavior?: A Meta-Analysis". *Review of General Psychology* 20/2 (01 Haziran 2016), 129-140. <https://doi.org/10.1037/gpr0000062>
- Jimenez, Jessica A vd. "Assessing Moral Identity: Development and Validation of a Moral Identity Q-Sort", 2008.
- Kandil, Ayşenur. *Kişilik Bütünlüğü Sağlamada Din Eğitiminde Bütüncül Dünya Görüşünün Rolü*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kang, Hyun Jeong. *Integrity and Its Relationship to Morality*. Columbia: University of South Carolina, College of Arts and Sciences, Doctoral Dissertation, 2019.
- Kartopu, Saffet - Hacikeleşoğlu, Hızır. "Dindarlık Eğiliminin Kimlik Duygusu Kazanımındaki Rolü" 4 (09 Ağustos 2016), 244-268. <https://doi.org/10.16992/ASOS.1241>
- Koç, Sevgi - Memduhoğlu, Hasan Basri. "Üniversite Öğrencilerinin Kopya Çekmeye Yönelik Genel Eğilimlerinin Belirlenmesi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (Mart 2021), 194-221. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.60703-565294>
- Krettenauer, Tobias vd. "Daily Moral Identity: Linkages with Integrity and Compassion". *Journal of Personality* 90/5 (01 Ekim 2022), 663-674. <https://doi.org/10.1111/jopy.12689>
- Krettenauer, Tobias. "Moral Identity as a Goal of Moral Action: A Self-Determination Theory Perspective". *Journal of Moral Education* 49/3 (02 Temmuz 2020), 330-345. <https://doi.org/10.1080/03057240.2019.1698414>
- Krettenauer, Tobias - Hertz, Steven. "What Develops in Moral Identities? A Critical Review". *Human Development* 58/3 (2015), 137-153.
- Kürüm, Betül - Ekşi, Halil. "Kimlik Kavramına Ahlaki Bir Bakış: Ahlaki Kimlik Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 20/43 (Haziran 2022), 135-167. <https://doi.org/10.34234/ded.1055143>
- Lapsley, Daniel. "Moral Identity and Developmental Theory: Commentary on Krettenauer and Hertz". *Human Development* 58/3 (02 Ekim 2015), 164-171. <https://doi.org/10.1159/000435926>

- Lapsley, Daniel K. "Moral Self-Identity as the Aim of Education". *Handbook of Moral and Character Education*. ed. Larry P. Nucci - Darcia Narvaez. New York: Routledge, 2008.
- Luijk, Henk van. "Integrity in the Private, the Public, and the Corporate Domain". *Corporate Integrity and Accountability*. ed. George G. Brenkert. London: Sage Publications, 2004.
- McFall, Lynne. "Integrity". *Ethics* 98/1 (1987), 5-20. <https://doi.org/10.1086/292912>
- McHan, Kelly vd. "Nursing Values and Moral Identity in Baccalaureate Nursing Students". *Journal of Professional Nursing* 39 (01 Mart 2022), 171-176. <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2022.01.009>
- Narvaez, Darcia. "Integrative Ethical Education". *Handbook of Moral Development*. ed. Melanie Killen - Judith Smetana. London: Lawrence Erlbaum Associates, 2006.
- Okan, Nesrullah. *İrade ve Ahlaki Bütünlüğün Olumlu Psikolojik Çıktıları Üzerine Bir Karma Yöntem Araştırması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Okan, Nesrullah - Ekşi, Halil. "The Adaptation of the Moral Integrity Scale into Turkish and Analysis of the Psychometric Features". *Spiritual Psychology and Counseling* 5/3 (15 Ekim 2020), 327-340. <https://doi.org/10.37898/spc.2020.5.3.124>
- Okumuş, Ejder. "Modern Toplumda Ahlâk ve Gençlik". *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 5/11 (Ocak 2017), 79-100.
- Olson, Leanne Marzocco. "The Relationship Between Moral Integrity , Psychological Well-Being , and Anxiety". *Charis: The Institute of Wisconsin Lutheran College* 2/1 (2002), 21-28.
- Onat, Oya. *Genç Yetişkinlerin Ahlaki Kimliklerinin İncelenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Pihie, Z.A.L. "Entrepreneurship as a Career Choice: An Analysis of Entrepreneurial Self-Efficacy and Intention of University Students". *European Journal of Social Sciences* 9 (01 Ağustos 2009), 338-349.
- Polat, Soner. *Ortaöğretim Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Alguları, Örgütsel Güven Düzeyleri ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Rorty, Amelie Oksenberg - Wong, David. "Aspects of Identity and Agency". *Identity, Character, and Morality: Essays in Moral Psychology*. ed. Owen Flanagan - Amelie Oksenberg Rorty. Cambridge: The MIT Press, 1990.

Schipper, Neele - Koglin, Ute. "The Association Between Moral Identity and Moral Decisions in Adolescents". *New Directions for Child and Adolescent Development* 2021/179 (01 Eylül 2021), 111-125. <https://doi.org/10.1002/cad.20429>

Schlenker, Barry R. "Integrity and Character: Implications of Principled and Expedient Ethical Ideologies". *Journal of Social and Clinical Psychology* 27/10 (01 Aralık 2008), 1078-1125. <https://doi.org/10.1521/jscp.2008.27.10.1078>

Schlenker, Barry R. vd. "Moral Identity, Integrity, and Personal Responsibility". *Personality, Identity, and Character: Explorations in Moral Psychology*. ed. Darcia Narvaez - Daniel K. Lapsley. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Schöttl, Lisa. *The Concept of Moral Integrity and Its Implications for Business*. KICG-Forschungspapiere. Konstanz: Hochschule Konstanz Technik, Wirtschaft und Gestaltung (HTWG), Konstanz Institut für Corporate Governance (KICG), 2015. Hochschule Konstanz Technik, Wirtschaft und Gestaltung (HTWG), Konstanz Institut für Corporate Governance (KICG). <https://hdl.handle.net/10419/125929>

195

Six, Frédérique E. vd. "Judging a Corporate Leader's Integrity:: An Illustrated Three-Component Model". *European Management Journal* 25/3 (01 Haziran 2007), 185-194. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2007.04.003>

Soanes, Catherine (ed.). *Oxford Dictionary of Current English*. New York: Oxford University Press, 4 th., 2006.

Spiecker, Ben - Steutel, Jan. "Moral identity and education in a multicultural society". *Studies in Philosophy and Education* 15/1 (01 Mart 1996), 159-165. <https://doi.org/10.1007/BF00367525>

Strohming, Nina - Nichols, Shaun. "The Essential Moral Self". *Cognition* 131/1 (01 Nisan 2014), 159-171. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2013.12.005>

Şencan, Hüner. *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara, 2005.

- Taylor, Charles. *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989.
- Treviño, Linda K. vd. "Behavioral Ethics in Organizations: A Review". *Journal of Management* 32/6 (01 Aralık 2006), 951-990. <https://doi.org/10.1177/0149206306294258>
- Turgut, İhsan. *Eğitim ve Ahlak: Ahlak Felsefesi- Türk Eğitim Sisteminin Ahlaksal Sorunları*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2002.
- Turgut, İhsan. *Eğitimde Kriz: Türk Eğitim Sisteminin Sorunları*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2002.
- Turiel, Elliot. "Thought, Emotions, and Social Interactional Processes in Moral Development". *Handbook of Moral Development*. ed. Melanie Killen - Judith Smetana. New York: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2006.
- Uğurlu, Celal Teyyar. "Ethical Education in Turkish National Education Laws". *World Conference on Educational Sciences: New Trends and Issues in Educational Sciences* 1/1 (01 Ocak 2009), 1078-1082. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.194>
- Ünal, Özge. "Ahlaki Kişilik". *Ahlak Psikolojisi*. ed. Gökhan Arslantürk. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.
- Yazıcı, Sedat. "Akıl, Motiv ve Ahlaki Bütünlük". *Ahlak Felsefesi Yazıları*. ed. Lokman Çilingir. Ankara: Elis Yayınları, 2015.